

Nada SFILIGOJ

Marko Lah in Branko Ilič :**Temelji Ekonomije**

Fakulteta za družbene vede,

Ljubljana 2007, str. 358, 20 EUR

(ISBN 961-235-291-2)

Pri Založbi Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani je v knjižni zbirki Maklen izšla dopolnjena in razširjena četrta izdaja učbenika *Temelji ekonomije*. Tokrat je avtor prejšnjih izdaj, Marko Lah, pritegnil k sodelovanju Branka Iliča.

Temeljna ekonomska znanja so sestavni del učnih načrtov na fakulteti od njene ustanovitve leta 1961 kot Visoke šole za politične vede. Čeprav gre predvsem za učbenik, ki je primarno namenjen študentom te fakultete, ima knjiga tudi širši pomen, saj je koristen pripomoček vsem, ki se bodisi profesionalno ukvarjajo z ekonomsko problematiko ali pa se zanjo zanimajo. V njej so pregledno in razumljivo predstavljene osnove sodobne ekonomske teorije. Knjiga zajema poleg tradicionalnih temeljnih ekonomskih znanj tudi številne aplikacije na konkretne gospodarske razmere v Sloveniji. Avtorja med drugim v uvodu posebej poudarjata, da sta v novi izdaji pri ažuriranju statističnih podatkov v tabelah in shemah predstavila vse podatke v evrih. Pri tem sta si zlasti prizadevala, da bi jasneje formulirala računске naloge, ki so sestavina vprašanj za utrjevanje snovi, dodanih vsakemu poglavju.

Poznavanje teoretične razlage temeljnih ekonomskih procesov in kategorij je vsekakor bistvenega pomena za boljše razumevanje zapletenih realnih dogajanj, v katere vstopamo vsi, bodisi posredno ali neposredno, predvsem pa kot potrošniki in proizvajalci oziroma kot povpraševalci in ponudniki (izdelkov, storitev, idej itd.) na različnih ravneh ekonomskega in političnega dogajanja. Oboje je v praksi tesno med seboj prepleteno.

Z vidika ekonomske teoretične analize gre za medsebojno prepletanje mikro in makroekonomskih procesov v posameznem narodnem gospodarstvu z globalnimi procesi, ki potekajo na svetovni ravni. Izhodišče za razumevanje specifičnosti posameznih gospodarstev je poznavanje in razumevanje splošnih ekonomskih zakonitosti in kategorij, ki delujejo na današnji razvojni stopnji sodobnih tržnih gospodarstev. Na te se knjiga *Temelji ekonomije* primarno osredotoča.

Po vsebinski plati ohranja tudi četrta izdaja logično strukturo, ki sega v svojem razponu od najosnovnejših ekonomskih pojmov do dokaj zapletenih makroekonomskih problemov.

V uvodu je najprej opredeljeno področje ekonomskega raziskovanja, vključno z njegovimi cilji in smotrom. Zatem pa je razčlenjeno vprašanje, v čem je bistvo ekonomskega problema vsake družbe, čigar razumevanje in udejanjanje njegove razrešitve je temeljnega pomena za celotno ekonomsko in družbeno dogajanje.

Zaradi lažjega razumevanja je najprej poenostavljeno prikazan primer potrošnika, ki se sooča z nujnostjo racionalnega razporejanja svojega dohodka na različne alternativne možnosti potrošnje na način, ki bo maksimalno zadovoljil njegove potrebe.

Sledi prikaz temeljnega ekonomskega problema z vidika celotne družbe. Njegovo bistvo je v tem, da vsaka, tudi najbogatejša družba, razpolaga z omejeno količino proizvodnih zmogljivosti, ki jih mora razporediti na različne alternativne načine uporabe tako, da bi bile čim boljše zadovoljene potrebe celotne družbe. Predvsem ji mora biti zagotovljeno preživetje in nadaljnji razvoj.

Po zgledu znanega ekonomista P. Samuelsona je tudi v tem učbeniku podana poenostavitev tega problema z dilemo med proizvodnjo masla in proizvodnjo topov. Pri danih proizvodnih zmogljivostih bo opazovana družba lahko proizvedla več masla le, če zmanjša proizvodnjo topov, in seveda obratno: če hoče proizvesti več topov, mora zmanjšati proizvodnjo masla. Šele ko (če) se z razvojem družbe njene proizvodne zmogljivosti povečajo, lahko proizvede obojega več. Seveda pa povečanje proizvodnje ni nujno simetrično.

Razporejanje razpoložljivih virov družbe na različne načine uporabe ostaja občutljivo področje političnih odločitev sodobnih družb.

Ker sedanjost logično izvira iz preteklosti, je pogoj za pravilno in poglobljeno razumevanje sodobnih ekonomsko teoretičnih smeri poznavanje njihove razvojne poti. Zato je 2. del knjige namenjen pregledu razvoja ekonomske teorije (str. 29–71). Prikaz sega od prvih zametkov ekonomske misli v delih antičnih filozofov (Platon, Aristotel ...) in srednjeveških cerkvenih mislecev (Tomaž Akvinski) do merkantilizma, fiziokratizma (F. Quesnay, Ekonomska tabela) in prispevkov najpomembnejših predstavnikov klasične politične ekonomije (A. Smith, D. Ricardo, K. Marx idr.). Sledi prikaz marginalizma in njegovih najpomembnejših predstavnikov. Obsežnejše je predstavljen teoretični prispevek A. Marshalla, teoretičnega utemeljitelja sodobne teorije cen. Zatem so prikazane teorije sodobne nepopolne konkurence ter temeljne značilnosti keynesianske in postkeynesianske teorije. Sodobnim teorijam, ki so v tem delu le na kratko predstavljene, je kasneje v okviru tematskega sklopa makroekonomija posvečena posebna pozornost, saj predstavljajo pomembno podstat nekaterih najbolj značilnih sodobnih ekonomskih politik.

V 3. delu so zajete najpomembnejše sestavine sodobne mikroekonomske teorije (str. 71–190). V ta sklop sodijo tudi analiza ponudbe in povpraševanja, različni vidiki elastičnosti (povpraševanja, ponudbe, cenovni, dohodkovni, križni) ter analizi sprememb v času in državnih posegih (davki, subvencije itd.). Sledi nazoren prikaz procesa oblikovanja tržnega ravnotežja in njegovega spreminjanja zaradi različnih dejavnikov.

Zatem je podana podrobnejša analiza različnih vidikov potrošnikovega vedenja in sprejemanja nakupnih odločitev pri izbiri med različnimi alternativnimi načini potrošnje.

Sledi obsežna predstavitev sodobne mikroekonomske analize podjetja, vključno z dejavniki njegove uspešnosti. Najprej je prikazana v abstraktnem teoretičnem modelu popolne konkurence, v katerem je delovanje posameznega podjetja možno opazovati kot reagiranje na impulze iz zunanjih okolij, ki se jim mora prilagajati, saj zaradi svoje majhnosti ne more vplivati na tržno dogajanje. V tem sklopu so zajeti najpomembnejši vidiki teoretične analize podjetja (proizvodna funkcija, analiza stroškov, kratko- in dolgoročno ravnotežje podjetja itd.), ki ji v nadaljevanju sledi analiza podjetja v nepopolni konkurenci (monopol, oligopol, državna regulacija monopola in značilnosti monopolistične konkurence) in nekateri novejši primeri nepopolnega trga (na primer koncesije, pomen stroškov monopolista, privilegirane in nepriviligirane cene itd.).

Ta analiza je temelj za razumevanje sodobnih konkurenčnih razmer, v katerih prevladujejo različne nepopolne oziroma monopolistične tržne oblike in ima podjetje lahko večji ali manjši (monopolni) vpliv na tržno dogajanje. S tem so pogojene modifikacije podjetnikovega ravnanja v njegovem prizadevanju za doseganje maksimalnega profita oziroma za obstoj v zaostrenih konkurenčnih razmerah, ko si na različne načine prizadeva za ustvarjanje konkurenčnih prednosti pred svojimi tekmeci.

V mikroekonomskem delu knjige je v primerjavi s prejšnjo izdajo nekaj pomembnih dodatnih razlag, kot so npr. rotacija transformacijske krivulje, matematična analiza tržnega ravnotežja, vodoravna in navpična diferenciacija ipd.

Danes doživljamo tako v Sloveniji kot drugod po svetu intenzivne procese združevanj med različnimi podjetji, s čimer se manevrski prostor konkurence zožuje. Zato je temeljito poznavanje značilnosti in rezultatov različnih sodobnih oblik monopolističnega povezovanja prav gotovo aktualno. Učbenik jih prikazuje dokaj izčrpno in natančno. Dodan je tudi prikaz javne regulacije monopolov.

4. del knjige obsežno obravnava makroekonomsko problematiko, ki analizira procese na ravni celotnega narodnega gospodarstva (str. 191–323). Čeprav se v realnem gospodarstvu dogajanja na mikro in makro ravni nenehno medsebojno prepletajo, se razlikujejo po številnih značilnostih in zato zahtevajo vsako svojo posebno teoretično obravnavo.

V tem sklopu predstavljajo osrednjo tematiko značilnosti in spremembe agregatnih količin, kot so družbeni proizvod, narodni dohodek, agregatno povpraševanje in agregatna ponudba itn. in procesi njihovega medsebojnega uravnoteževanja. Pri tem gre tako za procese vzpostavljanja makroekonomskega ravnotežja, kot jih analizirata keynesianska in postkeynesianska teorija, kot tudi za obsežno problematiko gospodarske rasti in prikaz ponavljajočih se cikličnih nihanj ekonomske aktivnosti.

Pomembna je uvodna misel, da dogajanje na makroekonomski ravni ni enostavni seštevek vedenja in odločitev številnih posameznih gospodarskih subjektov, saj na tej ravni delujejo specifične zakonitosti, ki so predmet proučevanja makroekonomske teorije.

Osrednjo vlogo v teh procesih privzema sodobna ekonomska politika, ki skuša z različnimi instrumenti usmerjati temeljne gospodarske tokove, spodbujati gospodarsko rast, umirjati amplitudo nihanj med konjunkturo in krizo itn.

Najpomembnejše so štiri skupine ciljev ekonomske politike:

- čim bolj učinkovita izraba proizvodnih faktorjev oziroma čim večji *output* gospodarstva;
- čim večja zaposlenost prebivalcev države oziroma čim manjša nezaposlenost;
- stabilna raven cen – zmerna inflacija;
- doseganje ugodne menjave gospodarstva s tujino (str. 192).

V tem sklopu so zatem podrobneje razčlenjeni posamezni instrumenti ekonomske politike in njihovi možni učinki. To so predvsem fiskalni, monetarni in dohodkovni sistem.

V nadaljevanju je pregledno predstavljena obsežna problematika gospodarske rasti in poslovnih ciklov, kar je večno aktualna tema za vsa sodobna gospodarstva. Zanimiv in poučen je prikaz klasične teorije gospodarske rasti in njegova primerjava s Keynesovim modelom gospodarske rasti, na katerega se navezuje prikaz teoretičnega prispevka J. M. Keynesa. Posebej je prikazana teorija učinkovitega povpraševanja in v tem sklopu Keynesova teorija denarja ter primerjalna analiza teorij eksogenosti in endogenosti denarja, pri čemer se Marko Lah opira na svoje lastne raziskovalne rezultate.

Med sodobnimi ekonomskimi teorijami knjiga posebej povzema osnovne značilnosti monetarizma, teorije racionalnih pričakovanj, ekonomike ponudbe, ekonomike blaginje in teorije javne izbire. Nadalje je podrobneje razčlenjena nadvse aktualna problematika nezaposlenosti, inflacije in razdelitve dohodka. Kot izhodišče obravnave služi neoklasična teorija trga dela in nezaposlenosti, zatem pa je prikazana povezava med inflacijo in nezaposlenostjo s pomočjo Phillipsove krivulje, na kar se navezuje prikaz monetaristične teorije nezaposlenosti. Temu sledi razčlenitev povezanosti med razdelitvijo in inflacijo (neoklasična in postkeynesianska teorija).

S pomočjo obravnavanih teoretičnih konceptov avtorja opredeljujeta prevladujoče ekonomske usmeritve ekonomskih politik po 2. svetovni vojni in sicer predvsem na primeru ZDA in Zahodne Evrope.

Avtorja se ob koncu knjige osredotočita na aplikacijo temeljnih teoretičnih dognanj na konkretne razmere slovenskega gospodarstva v času od leta 1991 dalje, s poudarkom na razčlenitvi različnih ekonomskih politik in njihovega prepletanja. Teoretično analizo ilustrirata s statističnimi podatki o gibanju makroekonomskih kazalcev za obdobje 1994–2006, s katerimi dodatno osvetljujeata predhodni teoretični prikaz.

Temu dodajata še statistične tabele, ki obravnavajo ekonomski položaj Slovenije v Evropski uniji (fiskalna politika, Evropska centralna banka idr.).

V primerjavi s prejšnjo izdajo knjige vsebuje 4. izdaja v makroekonomskem tematskem sklopu ažurirano poglavje o fiskalnem sistemu EU s poudarkom na finančnih tokovih med proračunom Slovenije in Evropsko unijo oziroma finančni perspektivi Evropske unije za obdobje 2007-2013. Prav tako je ažurirano poglavje o monetarnem sistemu Evropske unije s poudarkom na Evropski monetarni uniji, formiranju evroobmočja in v tem kontekstu slovenskega prevzema evra in implikacijah izgube suverenosti vodenja monetarne politike.

Ker se poudarek vodenja ekonomske politike seli z monetarne na fiskalno in dohodkovno politiko, je dodana podrobnejša razlaga nekaterih konceptov v zvezi s povpraševanjem države (ekspanzivne in restriktivne fiskalne politike, načini financiranja proračunskega primanjkljaja, ricardianska ekvivalenca, izrivanje – crowding out, razdelava fiskalnega multiplikatorja, proticiklična politika države in avtomatični fiskalni stabilizatorji). Dodane so še nekatere novejšje razlage poslovnih ciklov, na primer model multiplikatorsko akceleratorne pojavnosti ciklov, teorija realnih in ravnotežnih poslovnih ciklov in teorija zalog.

Dodana je hipoteza življenjskega cikla z implikacijami za pokojninski sistem ter povezanost trga denarja, investicijskega povpraševanja in outputa v razmerah denarne endogenosti.

Gre za nadvse aktualno analizo, ki zajema bistvena vprašanja našega gospodarskega dogajanja in opozarja na možne omejitve ekonomskih politik pri njihovem udejanjanju v sedanjih konkretnih razmerah. S tem se vzpostavlja organska povezava med teorijo in njenim praktičnim pomenom.

Knjiga je strokovno korektna in pedagoško primerna, saj si avtorja prizadevata, da zahtevne teoretične vsebine podajata na jasn in razumljiv način, jih ilustrirata s številnimi diagrami in shemami, ob posameznih poglavjih podajata kontrolna vprašanja, vključno z računskimi nalogami, katerih rešitve so dodane ob koncu knjige.

Opremljena je tudi s preglednim stvarnim kazalom.

Knjiga se opira na obsežno literaturo in na lastno raziskovalno delo avtorjev ter na njune pedagoške izkušnje. Zato jo odlikujeta preglednost in jasnost. Poudariti velja njeno aktualnost, saj obravnava številna sodobna ekonomska vprašanja in vsebuje vrsto najnovejših statističnih podatkov o relevantnih ekonomskih procesih.